

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Jaunystės metų prisiminimai Józef Ignacy Kraszewski

2013-04-12

ŽURNALAS: LITERATŪRA IR MENAS

TEMA: Literatūra

AUTORIUS: Józef Ignacy Kraszewski

DATA: 2013-04

Jaunystės metų prisiminimai

Józef Ignacy Kraszewski

Literatūra Vilniuje XIX a. pradžioje

Ko gero, ne be priežasties gali nustebinti tokia Prisiminimų antraštė, nes paprastai juos rašo seni ir garsūs žmonės, o šių autorius neturi nei žilo plauko, nei laurų vainikų. Bet kadangi juose beveik ištiesai kalbama ne apie jį, o apie tai, ką jis matė, ką jautė, kas jį supo, gal tai išvaduos jį nuo priekaištų, kai galės juos išspausdinti. Jaunatviškų metų prisiminimai gal tiks, nes juos sudaro prisiminimai apie vietas ir garsius žmones, kurie sudaro beveik visą šią knygą; o jie vieni sukasi tik beveik apie tą baisų žodį „ego“, kurio autorius, nepamiršęs Pascalio perspėjimo¹, kiek galėdamas vengė.

* * *

Iki XIX amžiaus pradžios protinių gaminių išleidimo požiūriu Vilnius buvo labiausiai apverktinos būklės. Tuo galima įsitikinti ir pagal tame mieste išėjusių knygų sąrašus. XVI amžiuje, kuriame čia tik atsirado spauda, išėjo keli moraliniai traktatai ir senovės istorikų vertimai; XVII amžiuje – tų pačių perspausdinimai ir antplūdis teologinių disertacijų, poleminių disputų, dievotų apmąstymų, pamokslų, sutrumpintų dogmatinės ir moralinės teologijos paskaitų, brevijorių, maldaknygių; XVIII amžiuje – daugybė panegirikų, jo pabaigoje – vertimų iš prancūzų kalbos Marmontelio, kun. Nonnoto, nepakenčiamų dramos kūrinių, nuobodžių p. I. Bykowskio kūrinių – ir tai buvo čionykštė literatūra.

XIX amžiuje pasirodė periodiniai leidiniai. Praėjus keleriems metams po 1800-ųjų gimė „Dziennik Wileński“. Jo pradžia buvo stropiai darbinga ir pagal tuos laikus labai gera; lyg stebuklas sušvytėjo keli originalūs kūrinių. Paskui ginčai dėl gyvulinio magnetizmo sukėlė karštą mokytojų mesmeristų² ir antimagnetistų polemiką; iš jų išaugo „Pamiętnik Magnetyczny Wileński“³, silpnas leidinys, kuris, nors jo reikalas buvo teisingas, gynėsi nuo visų kaip nuo baudžiavos. Jo objektas, kurio visi įrodymai pakibo ties apčiuopiamais bandymais, naujas ir mažai išaiškintas dalykas, puolamas

tūkstančių kaltinimų šarlatanyste, nes gal Cagliostro amžininkų šarlatanų naudotas jų naudai, dalykas, kartoju, puikiai tiko disputui. Bet nors šiandien gyvulinio magnetizmo esmės niekas negali paneigti, o jo pasekmės pakankamai iširtos, tuomet jis Vilniuje sužlugo nuo smūgių įnirtingų, iš dalies suinteresuotų, pranokstančių gausumu priešininkų. Kartu su „Pamiętnik Magnetyczny Wileński“ baigėsi ginčai dėl magnetizmo, kuriems paskutinį smūgį sudavė Lachnickio, uolaus magnetinių fenomenų propaguotojo ir šalininko, mirtis.

O tuo tarpu publikos dėmesį užvaldė kitos vietinės aktualijos. Žemesniųjų teismų piktnaudžiavimai, papročių ydos, lošimai, girtavimas ir moralinis nuosmukis paskatino 1816 metais įkurti leidinį „Wiadomości Brukowe“ („Grindinio žinios“). Šis leidinys kėlė sau tikslą išnaikinti visas tas ydas ir nusižengimus iš jų tyčiojantis, jas išjuokiant. Su „Wiadomości Brukowe“ gimė „Šubravcų⁴ draugija“, įkurta leidinio redakcijos. Naujieji don kichotai su plunksna ir kastuvu rankoje iš pradžių labai aktyviai ir su geriausiaisiais pasaulyje norais puolė galingą priešą.

Jie labai rimtai, apgalvotai 1817 metais paskelbė ir aiškiai išdėstė savo tikslą, pareiškė: „Nurodyti kai kurias ydas: bylinėjimąsi, apgavystes, gėdingą laiko ir turtų švaistymą azartiniuose lošimuose, o būtent išguiti bjaurų ir šlykštų čekiną⁵.“ Šio, tokio pagirtino tikslo siekimo priemone buvo „Wiadomości Brukowe“, o visa draugija buvo tik jo bendradarbiai. Draugijos nariai buvo pasidaliję į urbanus ir rustikanus; buvo išrinktas prezidentas, o nariai „įeidami į šubravcų gretas, gaudavo draugijos vardus, kurie visose šubravcų veiklos viešose vietose turėjo jiems tarnauti ir būti vartojami vietoj pavardžių. Tuos vardus sudarė žodžiai, kuriais mitologiniais laikais senų senovės lietuviai žymėjo jų garbintas ir gerbtas būtybes dėl visų einamų pareigų ar įžymių asmens dorybių. Kiekvienas šubravcas privalėjo pasistengti ir bent per metus, kad ir kitiems padedant, atrasti kronikose ir istorijose padavimo apie tą būtybę, kurios vardą turėjo, aprašymą, ir ne tik tai, kad pats apsišviestų, bet ir ketindamas (paklauskite!) dalyvauti sukuriant lietuvių tautos mitologiją, kuri ilgainiui šubravcų pastangomis turėtų išeiti su raižiniais“. Kodėl su raižiniais, paaiškinama tuo, kad tuos didžiuosius žmones, papročių autorius už ypatingą šubravcų uolumą ketinta apdovanoti raižiniais, kuriuose dievybės, kurių vardais buvo pavadinti šubravcai, turėjo būti „jų portretais“.

Draugijos narys privalėjo „rodytis kaip žmogus teisingas ir apsišvietęs, uoliai vykdyti savo luomo prievoles, negirtauti, nelošti azartinių lošimų, o lošiant kokį žaidimą išloštus pinigus atiduoti ligoninei; nuolat skaityti bent vieną laikraštį, per mėnesį perskaityti bent vieną 10 lankų knygą, turėti 10 savo nuosavų knygų (draugija, kaip matome, nesunkino įstojimo), kas mėnesį nusipirkti bent vieną kūrinių (kodeksas čia padarė grubų neatsargumą, iš kūrinių neišjungęs kalendorių; kitais požiūriais toks atsargus, čia paliko landą), kas 20 dienų į sueigą atnešti bent ketvirtį prirašyto popieriaus leidiniui „Wiadomości Brukowe“ – šubravcų kodeksas, parodijuodamas kitus kodeksus, paskui nepaprastai ilgai ir nuobodžiai rašo apie aukštus pareigūnus ir jų funkcijas.

Draugijos sueigos vykdavo su visa donkichotiška rimtimi, kokia tik buvo įmanoma jos nariams. Bet galima numanyti, kad pažvelgę vieni į kitus ponai šubravcai turėjo juoktis, nes argi tų pačių rezultatų jie negalėjo pasiekti be tų juokingų ceremonijų, kurios gali juokinti tik vaikus, o minią stebinti? Šubravcai žaidė.

Visa tai buvo nutarta 1817 metais. Sau herbu draugija pasirinko kastuvą, ant kurio kelionės oru buvo pagrindinė ir, be abejo, geriausia žinių dalis; bet ta anaip tol ne nauja mašina iš pradžių kiek linksmino, o paskui visai nusivažiavo. Įžymesnieji nariai,

palaidoję Łasickį, Strykowskią ir Gvagninį, pasirinko Perkūno, Gulbio, Aušlavio, Pergrubio, Sotvaro ir kt. vardus. Įkvėpta žadėtų raizinių viltimis ir draugija kartu su leidiniu sustiprėjo.

Tačiau „Wiadomości Brukowe“, tiekos galvų vaisius, leistas specialiai sudarytos draugijos *coniunctis viribus*⁶, nuo pat gimimo buvo, nepaisant geriausių pasaulyje norų, silpnas ir išsigimęs vaikas. Rezultatą menkino autorių menkas skonis ir talentai. Ir Šbravcų draugijos proza ir eilės, ir jų satyrinės išvykos bei visos kalbos, atsišaukimai, odės, verstos iš olose rastų ritinių, buvo tokie juokingai dirbtiniai ir, kas dar blogiau, tokie mažai sąmojingi, prėski, jog reikėjo Vilniaus skurdo, kad juos dar skaitytų ir jais stebėtusi. Be to, iš visur veržte veržėsi toks didžiai vertingas rašytojų paprastumas, rustikanizmas, kad leidinys buvo beveik neprieinamas aukštesnėms visuomenės klasėms, kurios jo skaityti negalėjo, nerasdami jame nieko, kas būtų joms skirta, jų tonu pasakyta; o tie, į ką tas leidinys buvo orientuotas, tikriausiai irgi jo neskaitė. Tad sukosi kelerius metus savo draugijos, jos narių ir šalininkų aplinkoje, galop žlugo dėl įvairių priežasčių, o iš tikrųjų dėl vienos pagrindinės: kad visai išseko, jog be atgimimo džiūdama, ilgiau gyvuoti negalėjo.

Kartais, retai, koks sąmojingesnis straipsnis praskaidrindavo nuobodu, pilką numerį, bet užtat kiek jame buvo lėkštų, pabodusių ir be jokio talento parašytų šnekalų! To leidinio satyrinė-moralinė dvasia, viena vertus, tarsi vertė modeliuotis pagal senas ir sugrybėjusias Rabelais pantagriuelizmo formas, tad pasigaudavo ir mėgdžiodavo net ir nuvartą Guliverio mašiną, mito hermitu, „Spectatoru“⁷ ir visais jų palikuonimis, bet visam tam visada, prie geriausių norų, labai stigo talento.

Nors šbravcams priklausė rimti ir išsimokslinę žmonės, galėję turėti ir turėję ir žinių, ir rašytojų nuopelnų, bet ne visi viską gali. Juk nebuvo nieko juokingesnio už Voltero aistrą matematikai, kurios jis pavydėjo mokslininkams, ir tokios pačios juokingos atrodytų pastangos matematikų, kurie norėtų mėgdžioti jo sąmojį. Sąmojis su mokslu taip retai tinka į porą, kad dar ir šiandien stebimės pagal tą metą gilia erudicija Rabelais Alkofrybo⁸, kurio mokslas nepavertė šaltu pedantu, kaip dažniausiai atsitinka. Tie, kurie tiksluosiuose moksluose yra patys išvalgiausi, literatūroje paprastai neturi laiko išsiugdyti skonį ir jų mintys, paprastai skirtos kam kitam, sunkiai, lyg priverstinai velkasi nauju keliu, kaip sunkioji artilerija, kuri, stovinti prie tvirtovės, yra labai naudinga, bet lauke juda lėtai (jeigu juda) ir visada seka visiems iš paskos. Tad taip ir tie mokslininkai, kuriems nesisekė leidinyje „Wiadomości“ (nors jie to nejuto), turėjo kuo kitu pasidžiaugti, bet kuo kitu, daug svarbesniu.

Maždaug tuo metu Vilniuje įsikūrė ir kita, Tipografijos draugija, kuri išspausdino savo sąskaita Karpińskio giesmes, Kniažnino ir dar kelių autorių knygas⁹. Atrodo, kad jos steigėjai pirmiausia siekė pagelbėti literatams ir skleisti dėl aukštų kainų neprieinamus leidinius visuomenei, kuriai jie galėjo būti reikalingi; tai labai pagirtini ketinimai, bet ir ši draugija iširo, nepalikusi po savęs pėdsakų, išskyrus kelias išleistas knygas.

Leidinio „Dziennik“ konkurentas, „Tygodnik Wileński“¹⁰, kuris gana ilgai išsilaike redaguojamas Aleksandro Źońkowskio, be kelių istorinių straipsnių, kurie dar ir šiandien sudaro jo vertę, tokių kaip Apie švietimo amžių Lenkijoje, Apie Bolesławo W. laimėjimus, Apie Lietuvą ir pan., – buvo rinkiniu lėkštų eilėraščių, verstų romanų, kurie ir originalo kalba nedaug buvo verti, ir tikrų literatūrinių šiukšlių. Jis išgyveno kelis vidinius karus, nes negalima paneigti, kad buvo bešališkas, spausdino straipsnius pro et contra. Jame ilgai ginčytasi dėl Katalani¹¹ dainavimo, dėl piešinių parodos,

žemėlapių paišymo, net ir dėl teatro. Tai teikė leidiniui šiek tiek įdomumo ir gyvybės, nors, neremdamas jokios besiginčijančių šalies, „Tygodnik“ dažnai inicijavo ir tęsė kovas; tai buvo pigmėjų mūšiai su gervėmis, kovos de lana caprina¹². Geriausią jo dalį sudarė poezija, kurios neįmanoma prisiminti nenusipurčius iš pasibjaurėjimo: vertimai Rousseau Kantatų, taip pat satyrų, dainelių, trioletų, epigramų, Horacijaus ir Vergilijaus vertimai, pasakų, net vertimų vertimai; o ir originalūs ponų Słańskių, Legatowiczzių, Jastrzėbskių ir kompanijų vaisiai dar blogesni (jeigu gali būti blogesni) negu tie vertimai.

Iš viso to geriausi buvo lietuviškų dainų vertimai, ir tikrai verti dėmesio generolo Jakubo Jasińskio poetiniai bandymai, parašyti su tokiu talentu, tokiu sąmoju, jog gaila, kad po jo nieko, išskyrus tuos kelis rinktinius fragmentus, nebeliko.

„Tygodnik Wileński“, galiausiai pakeitęs planą ir formą, tapęs madingesnis ir tik spausdinęs ponų Klimaszewskio ir Olszewskio vertimus (nepakenčiamus) mirė netrukus po tos metamorfozės. Amžiną jam atilsį ir tegu neateina prisikėlimo diena, jeigu tas leidinys turi pakilti iš kapo savo ankstesniu pavidalu.

Kiek vėliau, kai įvyko tie svarbūs formų ir teorinių vaizdinių literatūroje pokyčiai, kuriuos paskatino p. Staël¹³, o paskui studijos apie žurnalistiką Prancūzijoje ir Vokietijoje suteikė tokią stimulą ir taip reformavo skonius ir sugriovė senas taisykles, kad Vilnius keistu būdu įsikibo į naują mokyklą; dauguma čionykščių poetų pasuko nauju keliu, o teoretikai laikėsi rutinos; pykosi ir žudė vieni kitus (bet tik plunksnomis) toje aklųjų kovoje, kol po kelerių metų abi šalys praregėjo ir pamatė, kad mušėsi apgraibomis ir nežinodamos dėl ko. Rūkas išsisklaidė ir stoji taika. Iš to ginčo gera buvo tik tai, kad jis kiek pagyvino literatūrą, privertė patyrinėti, parašyti studijas, įsigilinti į teoriją, kad pakoregavo mokyklinį būdą čionykštės kritikos, kuri kabinėjosi tikrai prie kūrinių kalbos dalykų, bet niekada nesidomėjo jų dvasia.

Bet kol nebaigiau, privalau prisiminti dar vieną Vilniaus literatūrinę ypatybę – apie monstrus. Į tą gretą kun. Baka pateko, pagal mane, labai neteisingai; poetinė, nors prastomis eilėmis parašyta jo mirties šokio parafrazė (Danse macabre) atskleidžia mintį ir originalumą, kokių pas jo amžininkus neaptiksi.

Po jo seka Szurłowski ir šiandien gyvenantis Krysztalewiczzius: jeigu šlovės esmę sudaro tikrai romėnų poeto hic est!, tai tie du yra gerokai vertingesni už visus garbius ir šlovinamus Vilniaus poetus ir literatus.

Tų poetų (suprantama, velionio Szurłowskio ir Krysztalewiczziiaus, ne kitų) eilėraščiai pirmiausia yra visai be jokio turinio, antra, beveik visada be rimo ir cezūros, ir visko, kas materialiai sudaro eilėraštį; nė nesakau, kad jie yra be poezijos, nes šiais sunkiais laikais ir ne vienam iš didesniųjų pasitaiko, kad skaitytojais nori geresnės monetos, o geresnės nėra. Bet vis dėlto tai eilėraščiai.

¹ Matematikas, fizikas Blaise'as Pascalis filosofiniame veikalė „Pono Pascaliio mintys apie religiją ir kai kuriuos kitus dalykus“ teigė, kad doras žmogus neturėtų vartoti žodžio „aš“.

² F. Mesmero teorijos, anot kurios žmogus skleidžia fluidus, panašius į magnetines bangas, šalininkai.

³ Ketvirtinis leidinys, ėjęs 1816–1818 ir 1826–1828 metais, redagavo Ignacas Lachnickis,

⁴ Szubrawiec (lenk.) – nenaudėlis, apgavikas.

⁵ Čia – skaičių loterija.

⁶ Jungtinėmis pajėgomis (lot.).

⁷ Pagal pavadinimus prancūziško leidinio „L’Hermite“, anglų – „Spectator“.

⁸ Rabelais slapyvardis.

⁹ Towarzystwo Typograficzne, veikė Vilniuje 1818–1822 metais, jos pirmininku buvo matematikos profesorius Zacharijas Niemczewskis. Išleido Franciszko Karpińskio Pieśni nabożne (1819), Franciszko Kniaźnino Poezje (1820).

¹⁰ Ėjo 1815–1827 metais.

¹¹ Angelica Catalani (1779–1849) – tuomet garsi italų kilmės dainininkė.

¹² Dėl ožkų vilnų (lot.), tai yra dėl niekų.

¹³ Anne Louise Germaine de Staël – prancūzų rašytoja, kurios kūriniais prasidėjo diskusija apie romantizmą.

Vertė **Kazys Uscila**

Iš „Tygodnik Peterburski“, 1837, nr. 30